

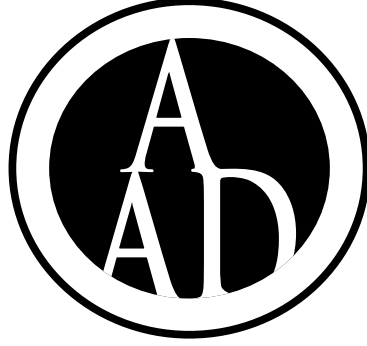
ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Alevi Studies

Yaz/Summer 2019 Sayı/Issue 17

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Alevi Studies

HAKEMLİ DERGİ

Yaz/Summer 2019, Sayı/Issue 17
6 ayda bir yayımlanır - Ücretsizdir.

ISSN 2146-4421

Ankara, Haziran - 2019

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ İMTİYAZ SAHİBİ

Özgür Savaş ÖZÜDOĞRU

YAYIN KURULU

Alaattin ATEŞ

Ali DİRİL

Dursun DİRİL

Fikret MİRZAOĞLU

Halil ŞAHİN

Muzaffer BİLGİN

Önder YILMAZ

Özgür Savaş ÖZÜDOĞRU

Tarkan YILMAZ

Teoman TÜRKOĞLU

Yılmaz KAYAASLAN

Prof. Dr. Medine SİVRİ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ VE EDITÖR

Dr. Öğr. Üyesi Coşkun KÖKEL

Munzur Üniversitesi

İNGİLİZCE EDITÖRLERİ

Öğr. Gör. Sibel KUŞCA GÜNGÖR

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

TARİHİ BELGE ve ARŞİV EDITÖRLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Ayhan IŞIK

Karabük Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin GÜNEŞ

Bartın Üniversitesi

MİZANPAJ-DİZGİ

Serap ÜÇPINAR

TÜRKÇE-DÜZELTİ

Öğr. Gör. Sibel KUŞCA GÜNGÖR

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YÖNETİM MERKEZİ ADRESİ

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Adres: 1201 Sokak No: 55 Ostim-ANKARA/TÜRKİYE

Tel: +90.312 267 35 51 Belge Geçer: +90.312 267 35 59

www.aadergisi.com Elektronik Posta: info@aadergisi.com

BASKI

Hermes Tanıtım Ofset Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler-ANKARA/TÜRKİYE

Tel: +90.312 384 34 32 Belge Geçer: +90.312 341 01 98

Haziran - 2019 / 1.500 Adet

Gönderilen yazılar yayın yönergesi esaslarına göre değerlendirilir ve iade edilmez.

Yazı, sahibinin sorumluluğundadır. Dergideki yazılar kaynak gösterilerek aktarılabilir.

*Alevilik Araştırmaları Dergisi TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı'nda
dizinlenmektedir.*

** Arka kapaktaki nefes, Kütahya-Merkez-Aydoğdu köyünden Seyyid Ali Sultan Ocağı taliplerinden Aşık Muharrem Şen'den derlenmiştir.*

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRÜN KALEMİNDEN..... XI

Coşkun KÖKEL

BALIKESİR YÖRESİ EVLİLİKLERİNDE İNANÇ FAKTÖRÜ: DÜN VE BUGÜN 1/10

FAITH FACTOR AT THE MARRIAGE TRADITION IN BALIKESİR AREA: YESTERDAY AND TODAY

Mehmet AÇA

MAGOSA'DA BİR BEKTAŞI YAPISI: AĞLAYAN DEDE ZAVİYESİ..... 11/22

A BEKTASHI INSTITUTION IN FAMAGUSTA: AĞLAYAN DEDE ZAWIYA

Ayşe DEĞERLİ, Yusuf KÜÇÜKDAĞ

GAZİLER OVACIĞINDAN BİR EREN: BİÇARE'NİN HAYATI VE DEYİŞLERİ 23/78

A DERVISH FROM 'GAZİLER OVACIĞI': THE BIOGRAPHY AND POETRY OF BİÇARE

Caner IŞIK, Ali ONAR

TUNCELİ-HOZAT-KARACA KÖYÜ MERKEZLİ SARI SALTİK OCAĞI VE OCAĞA 79/104

AİT BİR BELGENİN ANALİZİ

*THE LODGE OF SARI SALTİK CENTERED IN THE KARACA VILLAGE OF
TUNCELİ-HOZAT AND ANALYSIS OF A DOCUMENT ABOUT THE LODGE*

Coşkun KÖKEL

ERİKLİ BABA TEKKESİ VE TOPLUMSAL İŞLEVLERİ 105/114

ERİKLİ BABA DERVISH LODGE AND ITS SOCIAL FUNCTIONS

Nursel UYANIKER, Almira KOÇ

MECLİS-İ MEŞÂYİH VE SEYYİDLERİN TASAVVUF HAYATINDAKİ ETKİNLİĞİ 115/154

EFFECTIVENESS OF MECLİS-İ MEŞÂYİH AND SEYYİD IN SUFISM

Ayhan IŞIK

**MAGOSA'DA BİR BEKTAŞI YAPISI:
AĞLAYAN DEDE ZAVİYESİ**
*A BEKTASHI INSTITUTION IN FAMAGUSTA:
AĞLAYAN DEDE ZAWIYA*

Ayşe DEĞERLİ¹

Yusuf KÜÇÜKDAĞ²

ÖZ

Türkler arasında XI. yüzyılda Orta Asya'da Ahmed Yesevî ile başlayıp Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu ve Balkanlar'a yayılan tasavvufun, Türk kültürünün şekillenmesinde önemli bir yeri vardır. Bu yolla Türk insanı İslâmiyet'e ısındırılmış, yeni fethedilen topraklar kolonizatör dervişler vasıtasıyla geniş çapta Türkleştirilip İslamlaştırılmıştır. Kıbrıs'ta 1571'den itibaren benzer bir süreç yaşanmış, adada Osmanlı hakimiyetinin kaim kılınmasında tasavvufî yapılanma da etkili olmuştur. Mevlevilik, Bektaşilik, Nakşibendilik ile Celvetilik tarikatları Kıbrıs'ta tekke ve za-

viyeler açarak yayılma imkânı bulmuştur. Bu çalışmada, Magosa'da kale içinde inşa edilen ve XIX. yüzyıl sonlarına dek faaliyet gösteren Ağlayan Dede Zaviyesi'nin bir Bektaşi yapısı olduğu arşiv kayıtları doğrultusunda ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Bektaşilik, Kıbrıs, Magosa, Ağlayan Dede.

ABSTRACT

In the eleventh century, Sufism, which began with Ahmad Yasawi among the Turks in Central Asia and spread to Anatolia and the Balkans during the Seljuq and Ottoman periods, has an important place in shaping the Turkish culture. In this way, the Turkish people have been warmed to Islam and the newly conquered lands have been widely Turkified and Islamized through dervishes. A similar process has been experienced in Cyprus since 1571 and the Sufism structuring has been effective in making the Ottoman sovereignty in the island. The Mawlawiyah, Bektashism, Naqshbandiyah and Jilwatiyya sects had the opportunity to spread in Cyprus by

Makale geliş tarihi: 20.03.2019, Makale kabul tarihi: 26.05.2019

1 Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9035-6745>.

2 Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8360-3127>.

opening tekke and zawiya. In this study, it will be revealed that the Ağlayan Dede Zawiya, which was built in the fortress in Famagusta and which has been operating until the end of the nineteenth century, is a Bektashi institution.

Keywords: Sufism, Bektashism, Cyprus, Famagusta, Ağlayan Dede.

GİRİŞ

Kıbrıs'ın Osmanlı topraklarına katılması 09 Eylül 1570 Lefkoşe'nin fethiyle başlamış ve 01 Ağustos 1571'de Magosa'nın alınmasıyla tamamlanmıştır. Adanın hukuken Osmanlı hâkimiyetine girmesi ise 07 Mart 1573 tarihli Osmanlı-Venedik Antlaşması ile mümkün olmuştur.

Doğu Akdeniz'de stratejik bir noktada bulunan Kıbrıs'ta önce sekiz sancaktan oluşan bir beylerbeyilik yönetimi kurulmuş; Girit'in fethinden sonra statüsü değiştirilerek adanın idaresi kaptan-ı deryaya bırakılmış; 1703'te ise doğrudan sadrazama has olarak verilmiştir. Bundan sonra Kıbrıs'ı sadrazam adına bir muhassıl yönetmeye başlamıştır. 1745'te ada, bağımsız bir eyalet olarak yapılandırıldıysa da bu dönem uzun sürmemiş; 1785 itibarıyla doğrudan merkeze bağlanarak bir muhassıl vasıtasıyla yönetilmiştir. 1870'te tekrar bağımsız bir mutasarrıflığa dönüştürülen Kıbrıs, 1878'de İngilizlere devredilmiştir (Çiçek, 2002:374).

Magosa, eski eser yönünden zengin olup Kıbrıs adasındaki önemli şehirlerden biridir. Tarihî süreç içinde burada sur içi ve

sur dışı yerleşimi olarak iki farklı gelişim görülür. Osmanlı fethinden kısa bir süre sonra 1573-1574 yıllarında kentte yaşayan Hristiyanların kent dışına çıkarılması kararı³ Magosa'nın dönüşümünde önemli bir politik adımdır. Anadolu'dan sürgün yoluyla aileler getirilerek (Erdoğan, 1993:45-48) kale içinde Müslüman nüfus artırılmaya çalışılmış, bu bölgede sosyokültürel ve ekonomik gelişmeyi destekleyecek yapılar inşasına gidilmiştir. Bu arada adada değişik tarikatlara bağlı tekke ve zaviyeler inşa edilmiştir. Kıbrıs Kadı Sicilleri'nden anlaşıldığına göre Ağlayan Dede Zaviyesi de "Magosa kal'ası derûnunda" yani şehir merkezinde yaptırılmış olup XIX. yüzyıl sonlarına değin faaliyetini sürdürmüştür.

Tamamen yıkılan Ağlayan Dede Zaviyesi'nden günümüze sadece yan yana iki mezar ile depolu bir çeşme gelebilmiştir. Yapıyla ilgili arşiv kaydı ve literatür sınırlıdır. Bu çalışmada, bilhassa kadı sicillerindeki kayıtlar doğrultusunda, zaviyenin tarihine ışık tutulmaya çalışılacaktır.

3 Bir fermanla Lefkoşa ve Magosa/Gazimağusa kaleleri içindeki Hristiyanların, ehl-i sanat olanlar müstesna olmak üzere, evleri o zamanki değerinden Müslümanlarca satın alınıp kale dışına çıkarılmaları ve varoşlarda iskân edilmeleri buyrulmuştur. Lefkoşa'da gerçekleştirilemeyen bu fermanın gerekleri, Magosa'da kesin bir şekilde uygulanmıştır (Çevikel, 2000:29). XVIII. yüzyılda kenti ziyaret etmiş çok sayıda gezgin, Hristiyanların Kaleiçi'nde yaşamaları yasak olduğu için kente ancak yürüyerek ve gündüz saatlerinde girebildiklerinden söz etmektedir. Tümer, 2013:341-342.

1. Kıbrıs'ta Bektaşilik

II. Bayezid (1481-1512) tarafından eski adı Sulucakarahöyük olan Hacibektaş'taki Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne postnişin tayin edilen Balım Sultan'ın (ö. 1516?) girişimleriyle teşkilatlı bir tarikat hüviyetine kavuşan Bektaşilik (Küçükdağ, Değerli, Şahin, 2015:1-3), başta İstanbul olmak üzere Anadolu, Rumeli, Irak, Mısır, Suriye, İran, Ege ve Akdeniz adaları gibi geniş bir coğrafyada tekkelere sahip olmuştur. Tarikatın Anadolu dışında yayılmasında fetihlere eşlik eden gazi dervişlerin rolü büyüktür. Fethiye-i Cezire-i Kıbrıs adlı eserde yeniçerilerle birlikte Kıbrıs'ın fethinde bir Bektaşî taburunun görev aldığı bilgisi yer alır. Söz konusu Bektaşîler ve 1571 fethi sonrası adaya yerleştirilen bin kişilik yeniçeri garnizonu, Kıbrıs'ta Bektaşîliğin çekirdeği olarak kabul edilebilir. Türk nüfusunun artırılması politikası çerçevesinde sürgünlerin gerçekleştirildiği; bununla birlikte âdeta Anadolu'da zararlı görülen Kızılbaşların da adaya sürüldüğü 1576, 1577 ve 1578 tarihli Mühimme kayıtlarından anlaşılmaktadır ki bunlar, Kıbrıs'ta Bektaşî tekkelerinin açılıp çoğalmasını sağlamışlardır. XVIII. yüzyılda ise pek çok Yörük-Türkmen aşiretinin cezalandırılmak amacıyla Kıbrıs'a zorla yerleştirilmesiyle adada Bektaşî inanç ve kültürü yaygınlık kazanmıştır (Maden, 2015:90-92).

Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesiyle (1826) ülkedeki bütün Bektaşî yapılarının kapatılması gündeme gelmiştir. Ne kadar Bektaşî tekke ve zaviyesi varsa yalnız içindeki türbelerin bırakılıp geri kalanının

yıkılması; gerekli hallerde yıkmak yerine cami ve mescide tahvili; bu Bektaşî yapılarına ait hayvan, hububat, mal ve eşyanın mirî hazineye kaydedilmesi; gelirlerinin öncelikle yeni kurulan ordu için harcanması yönünde emirler çıkarılmıştır. Kimi zaman tekke ve zaviyelerin el değiştirdiği; genellikle Mevlevî, Halvetî veya Nakşibendî şeyhlerinin buralara atandığı görülür. Kıbrıs'ta da benzer bir süreç yaşanmıştır. Adada Mevlevîlerle Bektaşîler arasında çekişmeyi yansıtan dava kayıtları da vardır. Temmuz 1863 tarihli dava ise ilginçtir. Aslen Dimetokalı olan Mehmet oğlu Mustafa Matlubi, Lefkoşa'da Arap Ahmed mahallesinde sakindir ve Bektaşî tarikatındandır. 06 Temmuz 1863 Pazartesi günü saat iki civarında Lefkoşa çarşısında Asmaaltı adlı mevkide elindeki tacı yere atıp çiğnemeğe başlamıştır. Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi Mustafa Safvet Dede ile Mevlevihane sakini Enis Dede, ayrıca Mahmud Paşa mahallesinden Ali oğlu Derviş Hasan, Ebu Kavuk Paşa mahallesinden Hüseyin oğlu Hasan ve İbrahim Paşa mahallesinden Rüşdü oğlu Hamdi o esnada çarşıdadırlar. Enis Dede, müdahale edip tacı almak istemişse de muvaffak olamamış; onu kadıya şikâyet edeceğini söylemiş; bunun üzerine Mustafa Matlubi, başta Hz. Peygamber olmak üzere onun hanımları ve dört halifeye ağza alınmayacak sözlerle küfretmeye başlamıştır. Mahkemede yukarıda ismi geçen beş kişinin ifadeleri aynı doğrultuda olup şahadetleri makbul kabul edilmiş; Mustafa Matlubi'nin katline hükmedilmiştir (KKS, no. 46, s. 123, h. 159).

Osmanlı dönemi Kıbrıs vakıfları ve adadaki tarikat yapılanmalarına dair mevcut literatür incelediğinde görülür ki Larnaka'da Zuhuri Baba, Akkule Kapısı karşısında Kutup Osman Baba, Tuzla'da Türabi Ali Baba, Baf kentinde Hasan Baba, Lefkoşa'da Kırklar/Karadonlu Can Baba, Kutup/Kurt Baba ve Alemdar/Bayraktar Baba tekkeleri adada faaliyet gösteren Bektaşî yapılarıdır (Hatay, 2015; Maden, 2015). Ancak Magosa'da kale içinde yer alan Ağlayan Dede Zaviyesi nedense bu bağlamda değerlendirilmemiş, aşağıda geniş olarak değerlendirileceği üzere bir çalışmada Kadiriyye ve bir diğerinde ise Mevleviyye'den olabileceği zikredilmiştir. Oysa ki Kıbrıs Kadı Sicilleri'nde Hacı Bektaş Veli Dergâhı seccadenişini tarafından Ağlayan Dede Zaviyesinin tevliyet ve zaviyedarlık cihetlerine atamalar yapıldığı görülür.

2. Magosa'da Ağlayan Dede Zaviyesi

Ağlayan Dede Zaviyesinden ilk 1998'de sunduğu bir tebliğde bahseden Küçükdağ, bu yapının hangi tarikata ait olduğunu zikretmeden XVIII. yüzyıldan sonra ortaya çıktığını ileri sürer (Küçükdağ, 2005:392). Osmanlı Kıbrısındaki vakıflara dair çalışmasında Yıldız, Ağlayan Dede Zaviyesini herhangi bir kaynak göstermeksizin bir Mevlevî tekkesi olarak zikreder (Yıldız, 2009:135). Öztürk, Ağlayan Dede Türbesi'nde medfun olan Mustafa Resmi Ahi Efendi (ö. 1792)'den ötürü yapıyı bir Kadirî zaviyesi olarak kaydeder (Öztürk, 2017:629). Dağlı ise Magosa sur içini anlattı-

ğı kitabında, herhangi bir arşiv kaydına dayandırmaksızın yöresel âdet-inançtan yola çıkarak zaviyenin Bektaşîlere ait bir tarikat yapısı olduğuna işaret eder ve bu konu hakkında şunları söyler: "Sokağın sonuna doğru Ağlayan Dede Türbesi bulunmaktadır. 'Dede' ve 'Baba' tanımlamaları Kızılbaz/Bektaşî geleneğinden gelmektedir. Buralarda hâlâ daha mumların yakılması ve yeşil boya ya da yeşil örtülerle yaşatılmış olması Kıbrıslı Türklerin bu geleneğe bağlılığını göstermektedir."

Ağlayan Dede Zaviyesiyle ilgili Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde ulaşılabilen üç belge evkaf muhasebe kaydı olup zaviyenin bağlı bulunduğu tarikata dair bilgi içermez. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde ise yapıyla ilgili şimdilik herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Kıbrıs Kadı Sicilleri'nde Ağlayan Dede Zaviyesine zaviyedar ve mütevellî ataması, bazı alım-satım davalarında zaviye şeyhinin şahitliği, zaviyenin bakım ve onarımı ile mallarının tespiti hakkında dava kayıtları olup bunlar üzerinden yapıya dair sağlıklı bilgi edinmek mümkün olmaktadır.

Ağlayan Dede Zaviyesi hakkında şimdilik ulaşılabilen en erken kayıt 21 Aralık 1813 tarihli olup "Magosa kal'ası derûnunda" bulunan zaviyenin işlerini görmek üzere bir kişinin, vergilerden muaf tutularak görevlendirildiğini bildirmektedir (KKS, no. 28, s. 132, h. 287).

Yine 28 numaralı Kıbrıs Kadı Sicili'nin 526. hükmünde Mehmet Feyzullah Sinanî'nin oğlu Şeyh Hasan Nureddin'in

bir Bektaşî olduğu, Hacı Bektaş Veli Dergâhı seccadenişini tarafından Mayıs 1815 itibariyle Ağlayan Dede Zaviyesine zaviyedar ve mütevellî olarak tayin edildiği yazmaktadır. Aynı defterin 531 numaralı hükmünde Ağlayan Dede demekle meşhur kimsenin asıl adının es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Alaeddin el-Kandeharî yani Afganistan'ın Kandehar kentinden bir mutasavvıf olduğu; o tarihte (Mayıs 1815) tekkenin şeyhlik ve tevliyetini yürüten Şeyh Hasan Nureddin'in de Kandaharî'nin soyundan geldiği kayıtlıdır. 25 Haziran 1825 tarihli mahkeme kaydında ise Şeyh Hasan Nureddin'in görevinden feragat ettiği, akabinde göreve gelen Osman Baba'nın ise vefat ettiği ve "tarîk-i Bektâşîyye'den" İbrahim oğlu Hacı Mehmet'in zaviyedar ve mütevellî olarak atanmasının Hacı Bektaş Veli Dergâhı seccadenişini Şeyh Mehmet Hamdullah tarafından arz edildiği görülmür (KKS, no. 31, s. 118, h. 194). Dolayısıyla Vaka-i Hayriye öncesinde Ağlayan Dede Zaviyesinin idaresinin Bektaşîlerde olduğu açıktır ve ulaşılabilen kayıtlar doğrultusunda XVIII. yüzyılda inşa edilmiş olması muhtemeldir.

Ağlayan Dede Zaviyesi vakıflarıyla ilgili olarak şimdilik bir vakfiyeye rastlanmamıştır. Ancak 12 Mayıs 1815 tarihli kayda göre zaviyenin zengin gayrimenkul vakıfları bulunuyordu (KKS, no. 28, s. 256, h. 531). Bunlar aşağıdadır:

- Magosa'da sur dışında, deniz kenarında hendek tarafında Magosa kalesinin Akkule denilen kapısında son bulan 32 dönüm tarla.

- Bir tarafı deniz, bir tarafı Maraş denilen yönde çatal yol, bir tarafı tepe ve bir tarafı da Lala Mustafa Paşa evkafı ile mahdud 15 dönüm tarla ki, burası "İncirli Bağçe" diye meşhurdur.
- Kale içinde bir taraftan Ayasofya Camii'ne bitişik dükkânlar ki kasap dükkânı ve kahvehane.
- Yine kale içinde tekkenin avlusu mevcuttur ki bir tarafı değirmen yakınındaki kapı, bir tarafı yol, iki tarafı da Emir Hüseyin tarlası ile çevrilidir.
- Kıbrıs adasında Tuzla kazasına tâbi Pirka köyünde 40 adet zeytin ağacı.⁴

Yukarıdaki mevkufata ek olarak, 13 Haziran 1815'te Magosa ahalisinden Nuri Baba tarafından, 35 kuruşa Kıracoğlu Ahmet'in eşi Emine Hatun'dan satın alınan sundurmalı bir evin de Ağlayan Dede Zaviyesi için vakfedildiği görülür. Bahsi geçen ev, zaviyenin avlusuna bitişiktir (KKS, no. 28, s. 252, h. 523).

Kale içindeki dükkânlar ve kale dışındaki tarım arazileri bağlamında, sınırlı düzeyde de olsa, zaviyenin aynı zamanda bir istihdam alanı yarattığı; zirai ve ticari üretim üzerinden ekonomik bir pazar oluşturduğu söylenebilir.

4 Pirka köyündeki 40 zeytin ağacının bulunduğu mahaller ve miktarları: Kukla'da 5, Mandoz'da 12, Viranbağ'da 6, İsfiroda'da 5, Livatya'da 6, Dorolizde'de 6.

Vaka-i Hayriye sonrasına tarihlenen çeşitli davalarda şahitler arasında Ağlayan Dede Zaviyesinin şeyhinin de olması (KVGMA, Kara Kaplı Vakfiye Kaydı Defteri, no. 4, s. 43, h. 29; 7 Numaralı Zabıt Defteri, s. 41, h. 160; KKS, no. 33, s. 158, h. 209); Kıbrıs Mal Sandığından senelik salıye tahsisi ve zaviyenin geçirdiği onarımlar göstermektedir ki Ağlayan Dede Zaviyesi, 1826 sonrası da ayaktadır ve faaliyettedir.

Yukarıdaki vakıf gayrimenkullerin dışında devlet tarafından Ağlayan Dede Zaviyesinin masrafları için her sene 400 kuruş verilegeldiği,⁵ Tanzimat-ı Hayriye nedeniyle 1839'dan itibaren ödemenin kesintiye uğradığı, herhangi bir maaşı da olmayan şeyhin epeyce zor durumda kaldığı Ekim 1845 tarihli iki kayıttan anlaşılmaktadır (KKS, no. 40, s. 102, h. 116 ve s. 105, h. 120) Maliye Nezaretinden gönderilen yazıda, şeyhin elindeki buyruldu gereğince zaviyeye Kıbrıs adasında tekâliften muaf tutulmak suretiyle hizmetçiler tayin olunduğu, zamanla bu görevlendirmeler yapılmayınca onlardan alınan tekâlifin mahallince zaviyeye salıye adıyla her sene ödenmeye başlandı, ancak Tanzimat usulünce söz

konusu saliyenin emval vergisine dahil edilerek kesintiye uğratıldığı görülür. Nihayetinde 1845'te zaviyenin masraflarına sarf olunmak üzere Kıbrıs Mal Sandığından her sene 400 kuruşun zaviyedara verilmesi tek-raren ferman buyrulur. "Magosa kasabasında defn-i hâk-i 'itrnâk olan Ağlayan Dede tekye-i şerîfe"sinin masrafları için söz konusu meblağın ödenmesine devam edildiği 1847, 1850 ve 1858 tarihli iradelerden anlaşılmaktadır (BOA, C. EV. 392/19873; EV. MH., 251/91, 842/121).

Bektaşî tekkelerinin kapatılmasından sonra Magosa'daki Ağlayan Dede Zaviyesinin devlet tarafından onarıldığı görülmektedir. Magosa Kaymakamlığından Kıbrıs Mutasarrıflığına gönderilen 28 Ekim 1872 tarihli bir mazbatada, o tarihte Ağlayan Dede Zaviyesinin harap halde olduğunu yazmaktadır (KVGMA, Atik Emirname Kaydı, s. 111, h. 173). Zaviyenin tamiri için gereken malzemeler, bunların birim fiyatları ve diğer masrafları içeren keşfi gösteren bu kayda göre, postnişini tarafından bir arzuhalle zaviyenin tamiri talep edilmiş; 700-800 kuruşun yeteceği söylendiyse de yapılan keşifle 1782 kuruşluk masrafla onarımın mümkün olacağı anlaşılmış (Tablo-1); gerekli görülen meblağın Abdullah Paşa Mukataası mültezimlerinden Sotiraki'den alınarak sarf edilmesine ferman buyrulmuştur. Tamirat keşfi kayıtları bu zaviyenin ahşap bir yapı olduğunu göstermektedir. Sanduka için tahtanın satın alındığına bakılırsa zaviyede bir de türbe bulunuyordu. Bu türbede Ağlayan Dede'nin mezarı yer alıyordu.

5 116 numaralı hükümdeki kayda göre Kıbrıs Mal Sandığı'ndan Ağlayan Dede Zaviyesi dışında Kıbrıs adasındaki şu yapılar için de salıye adıyla senelik tahsisat ayrılmıştır: Lefkoşa'daki Mevlevihane'ye 1020, Abdülaziz Tekkesine 800, Bayraklı Gazi Tekkesine 1250; Değirmenlik kazasında Kırklar Tekkesine 1060; Girinye kazasındaki Hazret-i Ömer Tekkesine 658, Magosa kazasındaki Kutup Osman Efendi Tekkesine 500, Limasol kazasındaki Piri Dede Tekkesine 400 kuruş.

Ağlayan Dede Zaviyesiyle ilgili ulaşılabilen son kayıt 1895 tarihli olup bu da binanın tamiriyle ilgilidir (Altan, 1986:328).

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Ağlayan Dede Zaviyesinin Bektaşî tekkelelerinin kapatıldığı (1826) dönemde ve sonrasında fazla zarar görmediği, işlevini sürdürmeye devam ettiği söylenebilir.

SONUÇ

Kıbrıs adasına mutasavvıfların ilgisi, daha fetih harekâtı sırasında başlamış; adanın Osmanlı sınırları içine alınmasından sonra artarak devam etmiştir. Çok geçmeden Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta farklı tarikatlar tarafından çok sayıda tekke ve zaviye inşa edilmiştir. Bektaşîlere ait Ağlayan Dede Zaviyesi bunlardan biridir.

Magosa'da kale içinde muhtemelen XVIII. yüzyılda inşa edilip faaliyete geçmiş olan Ağlayan Dede Zaviyesi, Kıbrıs adasındaki Bektaşîye Tarikatı yapılarındandır. Daha önce adının geçtiği çalışmalarda bağlı bulunduğu tarikat ya tespit edilememiş ya da kaynak gösterilmeksizin Mevlevîye ve Kadiriye'den olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada ise Kıbrıs Kadı Sicilleri'ndeki hükümlere dayandırılarak zaviyenin 1826 öncesi bir Bektaşî yapısı olduğu ortaya konmuştur. Zaviye binası şu anda ayakta olmayıp günümüze sadece Ağlayan Dede'nin ve Mustafa Resmi Ahi Efendi'nin mezarı ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), C. EV., no. 392/19873; EV. MH., no. 251/91, no. 842/121.

Kıbrıs Kadı Sicilleri (KKS), no. 28, s. 132, h. 287; s. 252, h. 523; s. 254, h. 526; s. 256, h. 531; no. 31, s. 118, h. 194; no. 33, s. 158, h. 209; no. 40, s. 102, h. 116; s. 105, h. 120; no. 46, s. 123, h. 159.

Kıbrıs Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (KVGMA) Atık Emirname Kaydı, s. 111, h. 173; 7 Numaralı Zabıt Defteri, s. 41, h. 160; Kara Kaplı Vakfiye Kaydı Defteri, no. 4, s. 43, h. 29

2. Diğer Kaynaklar

ALTAN, Mustafa Haşim. (1986). Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi I. Kıbrıs.

ÇEVİKEL, Nuri. (2000). Kıbrıs Eyaleti-Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800). Gazimağusa.

ÇİÇEK, Kemal. (2002). "Kıbrıs". TDV İslâm Ansiklopedisi, XXV. Ankara: 374-380.

DAĞLI, Okan. (2013). Street by Street Famagusta. Gazimağusa.

ERDOĞRU, Mehmet Akif. (1993). "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü". Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu. Ankara, s.45-56.

HATAY, Mete. (2015). "'Reluctant' Muslims? Turkish Cypriots, Islam, and Sufism". Cyprus Review, S.27(2), s. 43-63.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf. (2005). "Kıbrıs Tekke ve Zâviyeleri". Türk Tasavvuf Araştırmaları, Konya, s. 381-396.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf; DEĞERLİ, Ayşe, ŞAHİN, Bekir. (2015). Vesâik-i Bektaşiyân'a Göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşî Tekkeleri. Konya.

MADEN, Fahri. (2015). "Kıbrıs'ta Bektaşilik ve Bektaşî Tekkeleri". Alevilik Araştırmaları Dergisi, S. 10, s. 89-102.

ÖZTÜRK, Mehmet Cemal. (2017). "Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri". Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960'a kadar), II., Bursa, s. 625-660.

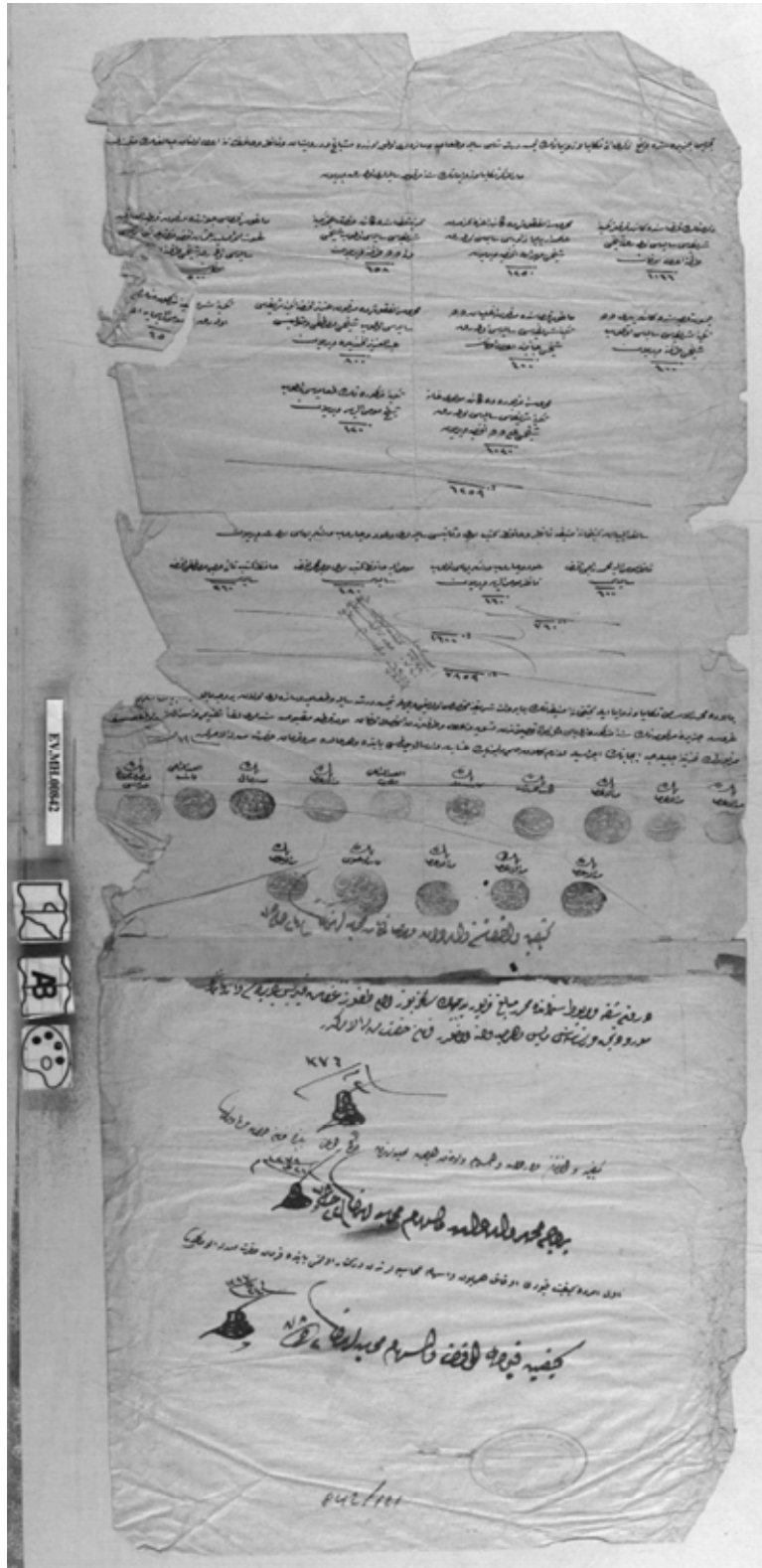
TÜMER, Ege Uluca. (2013). "Osmanlı Döneminde (1571-1878) Gazimağusa Kaleiçi'nin Kentsel Gelişimi". Mimari ve Kentsel Koruma-Prof. Dr. Nur Akın'a Armağan, İstanbul, s. 339-363.

YILDIZ, Netice. (2009). "The Vakf Institution in Ottoman Cyprus". Ottoman Cyprus: A Collection of Studies on History and Culture, Wiesbaden, s. 117-159.

EKLER:**Tablo-1:** Ağlayan Dede Zaviyesinin tamiri keşfi (28 Ekim 1872).

Onarım için gerekli malzemeler	Guruş
Alçı, 3000 kıyye	300
Toprak, 30 araba	75
Saman, 5 develik	60
Kamuş, 500 adet	25
Mertek, 20 adet	160
Bina ustası, 35 nefer, 12 yevmiyye	420
Amele, 70 nefer, 5 yevmiyye	350
Ara toplam	1390
Kapı tahtası, 50 adet	150
Kullâb, 24 adet	12
Çivi	5
Tel mihı, 2 kıyye	10
Kapı kullâbı	6
Kapı halkası	5
Sanduka için tahta, 3 adet	24
Dülger ustası, 15 nefer, yevmiyye 12	180
Ara toplam	392
TOPLAM	1782

Belge-3: Ağlayan Dede Zaviyesine salıye itası (BOA, EV. MH., no. 842/121).

